

РЕЦЕНЗИЯ

от д-р Нона Димитрова Глушкова – доцент в ПУ „Паисий Хилендарски“ – гр. Пловдив
на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен „доктор“
по: област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки
професионално направление 3.4. Социални дейности
докторска програма Социални политики и социална работа

Автор: Стоян Александров Иванов

Тема: Социално-педагогическа подкрепа за приобщаване на юноши от рискови групи в мултикултурна среда

Научен ръководител: проф. д-р Нели Илиева Бояджиева – СУ „Св. Климент Охридски“ – гр. София

1. Общо описание на представените материали

Със заповед № РД-21-374 от 20.02.2023 г. на Ректора на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ (ПУ) съм определена за член на научното жури за осигуряване на процедура за защита на дисертационен труд на тема „Социално-педагогическа подкрепа за приобщаване на юноши от рискови групи в мултикултурна среда“ за придобиване на образователната и научна степен „доктор“ в област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.4. Социални дейности, докторска програма Социални политики и социална работа Автор на дисертационния труд е Стоян Александров Иванов – докторант в задочна форма на обучение към катедра „Социални дейности“ с научен ръководител проф. д-р Нели Илиева Бояджиева от СУ „Св. Климент Охридски“ – гр. София

Представеният от докторанта Стоян Александров Иванов комплект материали на хартиен носител е в съответствие с Чл.36 (1) от Правилника за развитие на академичния състав на ПУ, включва следните документи:

- молба до Ректора на ПУ за разкриване на процедурата за защита на дисертационен труд;
- автобиография в европейски формат;
- протокол от катедрения съвет, свързан с докладване на готовността за откриване на процедурата и с предварително обсъждане на дисертационния труд;
- дисертационен труд;
- автореферат;
- списък на научните публикации по темата на дисертацията;
- копия на научните публикации;
- декларация за оригиналност и достоверност на приложените документи;
- справка за спазване на специфичните изисквания на съответния факултет (само за докторантите зачислени до 04.05.2018 г.);
- приложения към дисертационния труд

Докторантът е приложил 6 броя публикации по темата на дисертацията.

2. Кратки биографични данни за докторанта

Стоян Иванов е роден на 18.02.1979 г. Има магистърска степен по Приложна психология, придобита през 2002 г. в ПУ „Паисий Хилендарски“ – гр. Пловдив. От 2018 г. е зачислен като задочен докторант в катедра „Социални дейности“ към Педагогическия факултет на ПУ „Паисий Хилендарски“ – гр. Пловдив. В периода 2016 – 2022 г. той получава допълнителни квалификации в сферата на интеркултурната компетентност и на социалната работа с бежанци. Наред с това притежава сертификати за участие в международни научни конференции от 2019 и от 2022 г. Член е на Съюза на учените в България.

Стоян Иванов има над 20-годишен трудов стаж, 8 години от които са посветени на социалната работа: едномесечен стаж като социален работник в Асоциация „Caritas“ при Архиепископията на гр. Мюнхен и Фрайзинг e.V., който довежда до настоящата му професионална реализация като педагог – експерт в социалната подкрепа в Център за работа с юноши и младежи (ZIO) – гр. Мюнхен.

Професионалният опит на докторанта в областта на социалната работа с бежанци или младежи с криминални прояви, наркозависими, както и с юноши и младежи от проблемни семейства през последните 8 години кореспондира с направлението и с научната специалност на дисертацията. От биографичните данни на докторанта е видно, че той има ясна насоченост за научноизследователска и практическа дейност в областта на социалните науки, което е допринесло за избор на представената тема на дисертационния труд.

3. Актуалност на тематиката и целесъобразност на поставените цели и задачи

Изследваният в дисертационния труд проблем е актуален в научно и в научно-приложно отношение. Степента на актуалност на проблема и на задачите, разработени в дисертацията, са от висока степен на целесъобразност. Тя произтича от необходимостта за повишаване на ефективността на социалната работа както в научен, така и в практико-приложен аспект, особено когато във фокуса на изследването са социални услуги за юноши, застрашени от социално изключване и от маргинализация.

Разглежданата проблематика е в особена връзка със събитията, касаещи миграционните процеси в световен план, и предполагащи целенасочена професионална подкрепа на засегнатите.

4. Познаване на проблема

В представения дисертационен труд Стоян Иванов демонстрира много добро познаване на състоянието на проблема. То е резултат както от задълбоченото проучване, изследване и критично оценяване на големия брой литературни източници на български и чужд език (повечето от които от последните 25 години), така и от пряката професионална реализация на докторанта.

Стоян Иванов извежда на преден план належащия проблем за практическата реализация на социално-педагогическата подкрепа в мултикултурна среда, целяща социално приобщаване на юноши, за които има риск от социално изключване и маргинализация.

Следва да се отбележи, че докторантът има ясна визия как да адаптира базовите теоретичните постановки към идеята за оптимално организиране и осъществяване на подобен тип модел за социално-педагогическата подкрепа.

5. Методика на изследването

Избраната методика на изследване позволява постигане на поставената цел и дава възможност да се намери адекватен отговор на задачите, планирани за разрешаване в дисертационния труд.

6. Характеристика и оценка на дисертационния труд

Съдържанието на дисертационния труд следва утвърден тип структура, която съответства на поставените изследователски задачи, а именно: увод, четири глави, заключение, изводи, препоръки за практиката, приноси на дисертационния труд, публикации на автора, литература и приложения. Същинският обем на текста с използваната литература е 237 страници без приложенията.

В Увода на дисертационния труд се уточнява актуалността на заявената проблематика, фиксирани са целта, задачите, обектът, предметът и хипотезите на изследването, като са очертани и параметрите на емпиричното изследване.

В Глава първа се осъществява теоретичен обзор на литературата по темата на дисертацията, като е предвиден отделен параграф за всяко от четирите основни понятия, характерни за избраната проблемна област – социално-педагогическа подкрепа, приобщаване в социална среда, юноши от рискови групи, мултикултурна среда. Така структурирана, главата следва логиката на възприетата тема на дисертацията. На базата на различни гледни точки за същността и спецификата на социалната и на педагогическата подкрепа изложението в първия параграф на първа глава се насочва към изясняване на същността, целта, функциите и компонентите на социално-педагогическата подкрепа и към представянето на опита във Федерална република Германия, поставен е акцент и върху съществуващата там практика на училищна социална работа. Уточнени са същността и значението на приобщаването в социална среда и спецификата му в образователна среда, като са диференцирани някои проблеми на приобщаването на деца и юноши от рискови групи. По този начин докторантът целенасочено оформя фокуса си към изследваната проблематика. Закономерно в изложението следва специфицирането на юношеството като период от човешкото развитие, в който силно значими са проблемите на социализацията, конкретизиран е възрастовият диапазон, за който може да се говори и пише за юношество, изведена е характеристика на юношите с акценти върху възрастовите потребности и върху особеностите на развитието при юношите. В този параграф се разглежда категорията „рискова група“ и в контекста на Глава първа именно тук ясно и категорично се фиксира обектът на дисертационното изследване с последващо нюансиране от мултикултурна гледна точка. Авторовата идея за същността и значението на разгледаните понятия е синтезирана в изводите в края на тази глава.

След кратък наратив относно „необходимостта от създаване на условия за пълноценна социализация и развитие на личността на децата и юношите, ориентирана към техните ин-

дивидуални възможности и потребности“ (с. 81) в Глава втора последователно коректно са дефинирани цел, задачи, предмет, обект на емпиричното изследване и базата за провеждането му. Прецизирана е целевата група, таблично са представени данните, свързани с конкретни характеристики на представителите на целевата група, които са от съществено значение за изследователската работа по заявената дисертационна тема. По отношение на методиката и организацията на емпиричното изследване са предвидени четири етапа – теоретично-изследователски, констатиращ, формиращ и обобщаващ. Възприети са критерии, показатели и конкретни индикатори в услуга на основните аспекти на социално-педагогическата подкрепа, използвани при изграждането на теоретико-експерименталния модел. Силно впечатление прави разнообразието от изследователски методи, тяхната широкообхватност и адекватността им по отношение на намеренията на докторанта за реализиране на емпиричната част на дисертацията. Това се потвърждава и от предложения инструментариум за провеждане на емпиричното изследване, обвързващ индивидуалните особености, рисковите фактори и потребностите на юношите, източниците на възприеманата социална подкрепа, ефективността на социално-педагогическата подкрепа за приобщаване и включването в мултикултурна комуникация. Описанието на отделните изследователски инструменти печели със своята акуратност и с авторовата амбиция за оптимизиране на социално-педагогическото взаимодействие с юноши от рискови групи, особено с предложението на авторски инструмент за анализ и оценка на ефективността на процеса на приобщаване и с адаптирането на утвърдени инструменти за целите на настоящото изследване. В тази глава е предложен модел за социално-педагогическа подкрепа, насочен към приобщаване на юноши от рискови групи в мултикултурна среда с конкретизирани цел и задачи на социално-педагогическата подкрепа, с изведени приоритети и с уточнена последователност от етапи и съдържание на ключови концепции за социално-педагогическа подкрепа, а споменатите реквизити напълно покриват схващането за същността на модела като такъв. Теоретично-обоснованият модел е онагледен с графично изображение, разкриващо последователността на отделните етапи в модела и връзката им с резултатите от дейностите по прилагането му.

В Глава трета са представени резултатите от констатиращия етап на изследването, които са основният аргумент за прилагането на предложения модел за социално-педагогическа подкрепа за юноши от рискови групи в мултикултурна среда. Особено ценен момент тук е споделянето на целенасочени практики, реализирани в Германия, с което докторантът прави заявка за възможно оптимизиране на практиката в български условия. Специално внимание е отделено на особеностите на приложението на модела за социално-педагогическа подкрепа за приобщаване на юноши от рискови групи в мултикултурна среда, когато става дума за юноши, растящи в среда със социални недостатъци, непридружени, непълнолетни бежанци и юноши от семейства със социални проблеми и за юноши с индивидуални недостатъци и поведенчески проблеми. На базата на анализ на информация в специализирани доклади и на информация, получена след провеждане на интервюта е изготвена изключително аргументирана характеристика на представителите на двете групи юноши, които са участвали в изследването. Умело са представени показателите, според които са определени индивидуалните потребности, рисковите фактори за развитието на юношите, предпочитаните източници на възприемана подкрепа и равнището на разбиране на межкултурната комуникация. Целенасоченият анализ и ефективната интерпретация на резултатите от проведените интервюта и на информацията от анализа на документи са подкрепени от уместни обобщения във връзка със зна-

чението на предложения модел за социално-педагогическа подкрепа за повлияване на рисковите фактори за развитието и за социализацията на юношите.

За интегралността на емпиричното изследване допринасят резултатите от приложената Многофакторна скала за възприеманата социална подкрепа, както и резултатите, получени след използването на скалата за разбиране на межкултурната и междуетническата комуникация (Личен доклад за разбиране на межкултурната комуникация), с която се прави оценка на комуникацията в мултикултурна среда, и изключително обширния им анализ, тълкуване и интерпретация. Коректните изводи от констатиращия етап на изследването са последвани от фиксирането на конкретни особености на приложението на предложения модел за социално-педагогическа подкрепа в социалната работа от гл. т. на организацията на работата в институциите и от гл. т. на обективни практически параметри на използването на предложения модел в конкретното защитено жилище, като са поставени акценти върху необходимостта от: осигуряване на оптимална среда за приобщаване, овладяване на приобщаващи ценности и включване в приобщаващи практики. Всичко това носи допълнителна стойност на дисертационния труд по отношение на практическата му значимост.

Глава четвърта е концентрирана около представянето и обсъждането на резултатите от контролния етап на изследването, като вниманието се насочва към конкретни промени в индивидуалните особености на юношите, участвали в изследването, както и към преодоляването на рисковите фактори за тяхната социализация. Нарочен акцент е поставен върху ефективността от приложението на модела за социално-педагогическа подкрепа на юноши от рискови групи в мултикултурна среда. В тази глава е представен прецизен и информационно наситен статистически анализ на резултатите както от констатиращия, така и от контролния етап на изследването. Извършеното сравнение на резултатите по групи юноши за двата етапа на изследването изключително категорично е обвързано с формулираните хипотези и с тяхното потвърждаване.

В заключението са изведени основни констатации от теоретичното проучване, отново е обоснована необходимостта от създаването и приложението на модела за социално-педагогическа подкрепа, финално се поставя ударение върху резултатите от двата етапа на емпиричното изследване и се утвърждава доказването на двете хипотези. Формулирани са адекватни препоръки за практиката, които са валидни за действителността в Германия, но в същото време е отчетено съответствието на предложените модел и диагностичен инструмент с основни нормативни документи за организация на социалните услуги в България, което още по-категорично свидетелства за значимостта на дисертационния труд за теорията и практиката на социалната работа въобще и на социалните услуги в частност.

7. Приноси и значимост на разработката за науката и практиката

В дисертационния труд са посочени 7 приноса, които могат да се отнесат към научно-приложните и към практико-приложните приноси. Приемам формулираните от докторанта приноси и бих ги обобщила така:

- 1) Интегриране на теоретичните полета на социалните дейности с тези на социалната педагогика, очертаване на теоретичната рамка, на основните характеристики и на компонентите на социално-педагогическия подход за подкрепа в процеса на приобщаването на юноши от рискови групи с различна етническа национална принадлежност в мултикултурна среда.

- 2) Създаване и апробиране на теоретико-приложен модел на социално-педагогическа подкрепа за приобщаване на юноши от рискови групи в мултикултурна среда, подкрепен от изследователски инструментариум за оценка на ефективността на предложения модел чрез конкретизиране на значими критерии, показатели и специфични индикатори за обективна оценка.
- 3) Внедряване на модел за социално-педагогическа подкрепа за приобщаване на юноши от рискови групи в мултикултурна среда в практиката с доказани високи показатели за ефективност.
- 4) Конкретизиране на параметрите на специфична социална услуга за социално-педагогическа подкрепа за приобщаване на юноши от рискови групи в мултикултурна среда със следните акценти: подобряване на комуникацията, на социалната адаптация и на социализацията и в този смисъл – изясняване и решаване на структурни, лични, ситуационни и образователни проблеми, както и удовлетворяване на потребностите на юношите в перспективата на постоянното им пребиваване и социално приобщаване в средата.

Приносите в дисертационния труд отговарят на научната специалност. Разработеният модел е внедрен в практиката на социалната работа, свързана със социално-педагогическа подкрепа за приобщаване на юноши от рискови групи в мултикултурна среда, и е перспективен с оглед на световните миграционни процеси и на глобализацията.

8. Преценка на публикациите по дисертационния труд

Стоян Иванов представя **6 публикации** по темата на дисертационния труд, публикувани в периода на разработването му – **четири** от публикациите са реализирани в чуждестранни издания, едно от които е включено в Международни наукометрични бази данни *Indeex Copernicus International*, като **една** от тях е в съавторство (приложена е служебна бележка, удостоверяваща съгласието на другия автор докторантът да използва статията за целите на настоящата процедура); **една** от публикациите е в сборник с доклади от научна конференция; **една** от публикациите е под печат (приложена е служебна бележка от ръководството на Пловдивско университетско издателство „Паисий Хилендарски“ в уверение на това, че публикацията е включена в бр. 6 от 2022 г. на сп. „Докторантски изследвания“ при Педагогически факултет на ПУ „Паисий Хилендарски“).

Всички публикации отразяват различни етапи от реализирането на дисертационния труд и част от тях в съдържателен план имат практико-приложен компонент, а гореописаното свидетелства за тенденциозност в представянето на резултати от дисертационния труд както на национално, така и на международно равнище. Не са налице данни за съвпадение или припокриване на публикациите с участия в други процедури.

9. Лично участие на докторанта

Проведеното дисертационно изследване, получените резултати и формулираните приноси са лично дело на докторанта.

10. Автореферат

Съдържанието и качеството на автореферата отговарят на изискванията, коректно представя структурата, синтезира основните акценти в изследването и отразява резултатите и приносите, постигнати в дисертационния труд.

11. Критични забележки и препоръки

По отношение на представения комплект материали нямам бележки.

По отношение на цялостното оформление и на представянето на дисертационния труд имам няколко бележки:

- Добре би било в увода да са спестени заключения относно постигането на целта и задачите на дисертационния труд, както и коментари по отношение на резултатите, свързани с формулираните хипотези.
- Технически грешки (напр. несъответствие между съдържанието и основния текст на дисертацията – с. 80; пропусната номерация на приложение – с. 92);
- На места – граматични и пунктуационни грешки;
- Липсва единност при позоваването на авторите, при тяхното цитиране и при библиографското им описание (напр. с. 11 – Cobb S., Franzkowiak P., с. 17 – „Според Косенко, Л. Л. ...“ и др. под.).

Независимо от критичните бележки представеният за обсъждане дисертационен труд притежава своите безспорни достойнства. Цялостното изследване показва, че докторантът е със сериозна професионална ангажираност към изследваната проблематика и притежава значим изследователски потенциал. Цялостният прочит на дисертационния труд оставя впечатление за добросъвестна, целенасочена, последователна и амбициозна работа.

12. Лични впечатления

На базата на неколkokратните представяния и отчети на текущата работа по дисертацията му у мен се оформи представата за докторанта като целенасочен, отговорен и отдаден на работата си човек със съвременен аналитично мислене и с усет към конструктивно разрешаване на съществуващи социални проблеми.

13. Въпроси към докторанта

Какви специфични качества, умения и компетентности се налага да притежават социалните работници, чийто контингент са юноши от рискови групи в мултикултурна среда?

14. Препоръки за бъдещо използване на дисертационните приноси и резултати

Препоръката ми към докторанта е популяризиране и широко разпространение на дисертационния труд под формата на ръководство за използване на предложения модел за социално-педагогическа подкрепа с включена методика за приложението му, което да е от полза за изследователи, специалисти, експерти и професионалисти в сферата на социалната работа с юноши от рискови групи в мултикултурна среда.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертационният труд *съдържа научни, научно-приложни и приложни резултати, които представляват оригинален принос в науката* и отговарят на всички изисквания(та) на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и съответния Правилник на ПУ „Паисий Хилендарски“.

Дисертационният труд показва, че докторантът Стоян Александров Иванов **притежава** задълбочени теоретични знания и професионални умения по научна специалност Социални дейности, като **демонстрира** качества и умения за самостоятелно провеждане на научно изследване.

Предвид гореизложеното, убедено давам своята **положителна оценка** за проведеното изследване, представено от рецензираните по-горе дисертационен труд, автореферат, постигнати резултати и приноси, и **предлагам на почитаемото научно жури да присъди образователната и научна степен „доктор“** на Стоян Александров Иванов в област на висше образование: 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.4. Социални дейности, докторска програма „Социални политики и социална работа“.

05.04.2023 г.

Рецензент:

(подпис)

Доц. д-р Нона Глушкова

(ак. дл., н. ст., име, фамилия)